

جامعه‌اطلاعاتی؛ چند دیدگاه بنیادی

نوشته دکتر یونس شکرخواه

تئوری‌های ارتباطی تا کنون هفت مرحله را از سر گذرانده‌اند:

۱. ارتباطات به عنوان معانی بیان (۱۹۰۰ تا ۱۹۵۰) که دوران تلقی زبانی و ادبی داشتن از ارتباطات بوده و به ارتباطات از زاویه قدرت بیان و علم بدیع نگریسته می‌شده است (تسلیم بودن مخاطب)
۲. ارتباطات و علوم اجتماعی (۱۹۳۰ تا ۱۹۶۰) که دوره غلبه بحث‌های تأثیرات رسانه‌ای^۱ و آرای ویلبر شرام^۲، هارولد لیسول^۳ کورت لوین^۴ پاول لازارسفلد^۵ کارل هولند^۶ برنارد برلسون^۷ بوده است.
۳. انقلاب تجربی: نظریه در لوله آزمایش (۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰) که دوره مرزبندی دقیق‌تر پژوهش‌های ارتباطی با تحلیل‌های تاریخی بیانی متکی بر متن و نیز دوره مطرح شدن مدل ارتباطی خطی شانون و ویور^۹ بوده است. (تسلیم تلقی کردن مخاطب).
۴. ارتباطات میان فردی: دهه پر آشوب (۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰) که جنبش‌های مدنی در آمریکا به ادبیات ارتباطی غنا می‌بخشد و فقط در همین دوره است که واژه "اقناع"^{۱۰} و واژه نمادین نشانگر اقتدار رسانه و نماد بی قدرتی مخاطب - تا حدودی دچار آسیب می‌شود.
۵. معانی بیان نوین (۱۹۶۵ تا ۱۹۸۰) که در این دوران دوباره بحث‌های اقناع جان می‌گیرد^{۱۱} و عبارت مارشال مک لوهان مبنی بر "رسانه همان پیام است"^{۱۳} طرف توجه قرار می‌گیرد. این در حالی

است که آمریکا در این دوران از وجود نظریه های انتقادی^{۱۳} در اروپای غربی خبر است.

۶. در جست و جوی مدل جهانی (۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰) در این دهه پس از دو دهه مطالعات تجربی به خلاء یک تئوری بزرگ واحد^{۱۴} در قبال فرایند ارتباط پی برده می شود و کتاب ساختار انقلاب های علمی، فیلسوف علم توماس کوهن^{۱۵} تاثیر عمیقی بر حوزه ارتباطات می گذارد؛ تا این که نظریه پردازان ارتباطات پی می برند که علم از پارادایم جهانی پیروی می کند و آنان تا آن هنگام از وجود آن بی اطلاع بوده اند.

۷. انترژی و اضطراب (از ۱۹۸۰ تا امروز) در واقع با دورانی مواجه شده ایم که در آن چند رگه پژوهشی غلبه یافته است: پژوهش های تفسیری^{۱۶}، روش های مبتنی بر قوم نگاری^{۱۷} نفوذ به جعبه سیاه^{۱۸} ذهن از طریق توجه به فرایندهای شناختی، مطالعه روابط بین فردی^{۱۹} باور به پلورالیسم و تفکیک^{۲۰} بر خلاف توجه به مدل جهانی در دوره قبلی.

با این پیش در آمد اگر چه باید وارد مرحله هفتم تئوری های ارتباطی شده باشیم اما توجه به مرحله ششم هنوز دیده می شود چرا که با وجود دیدگاهی که می گوید: قرن بیست و یکم قرن تاریک خواهد بود و نعمت هایی را نیز که شگفت انگیزترین انقلاب تکنولوژیک تاریخ به اکثر مردم نوید داده است، به آنان ارزانی نخواهد داشت و چه بسا ویژگی آن سر در گمی آگاهانه هم باشد. ۲. و یا این دیدگاه که تصور یک جامعه اطلاعاتی، نابه هنگام است و باید ترجیحاً بر اطلاعاتی سازی مناسبات حاکم تاکید کنیم.

و یا این دیدگاه که جامعه اطلاعاتی، جامعه ای خواهد بود بی اندازه هماهنگ، دهکده ای که سراسر سیاره را شامل خواهد شد. آرمان و کمال مطلوب، همان جامعه شفاف و بی تعارضی است که با خود از در آشتی در آمده است.

۴. و یا علی رغم این دیدگاه آلون و هایدی تافلر^{۲۱} مبنی بر این که جامعه اطلاعاتی به مثابه موج سوم^{۲۲} چیزی فراتر از تکنولوژی و اقتصاد است؛ جامعه اطلاعاتی فقط دیجیتال بودن و شبکه ای شدن نیست. گذار از نیروی جانور گونه به اقتصاد مبتنی بر نیروی ذهنی، با جابجایی های دردناک اجتماعی، فرهنگی، نهادی و سیاسی همراه خواهد بود.

و یا برداشت های جان نیسیست^{۲۳} نویسنده آینده گرا و مولف اثر معروف روندهای بزرگ^{۲۴} دایر بر این که همه چیز فردا از جنبه تکنولوژیک در خدمت نفوذهای فردی، حرفه ای و نهادی خواهد بود.

۶. خواهد بود.

و یا دیدگاه غول رسانه‌ای دیجیتال، **بیل گیتس**^{۲۵} رئیس شرکت مایکروسافت که می‌گوید: قصد مایکروسافت کمک به سران دولت‌ها برای مقتدر ماندن در جامعه اطلاعاتی است.^۷ و یا دیدگاه‌های رادیکال پروفیسور ماسکو^{۲۶} رئیس بخش پژوهشی ارتباطات و جامعه در دپارتمان جامعه‌شناسی دانشگاه کونینز کانادا که شخصاً به پرسش‌های طرح شده من در طرح رابطه با همین پژوهش پاسخ داده و در نقد جامعه اطلاعاتی، از واژگانی چون "سایبر کاپیتالیسم"^{۲۷} و "سایبر مونوپولی"^{۲۸} در آثار خود^{۲۹} استفاده کرده و این واژه‌های ابداعی را به ادبیات ارتباطی جهان در حوزه جامعه اطلاعاتی افزوده است.^۸

و باز علی‌رغم این موضع‌گیری آشکار هربرت شیلر (۲۰۰۰-۱۹۱۹)^{۳۰} که در اشاره به ابر بزرگراه‌های اطلاعاتی^{۳۱} طی یک مصاحبه می‌گوید: پشت این بزرگراه‌های الکترونیک، منافع شرکت‌ها پنهان است^۹

و یا علی‌رغم وجود آرای چهره‌های رادیکال دیگر نظیر **داگلاس کلتر**^{۳۲} که در فضای اینترنت به تلفیق جوانب کهن و نوین کارکردهای تکنولوژی‌های ارتباطی می‌پردازد و جهانی‌سازی^{۳۳} را ریشه تحولات مرتبط با جامعه اطلاعاتی می‌داند: همه مارکسیست‌ها، نظریه پردازان جهان نظام‌ها،^{۳۴} کارکردگرایان،^{۳۵} طرفداران (ماکس) وبر^{۳۶} و نظریه پردازان معاصر دیگر همه روی این موضع که جهانی‌سازی رگه ملموس تحولات کنونی است، اتفاق نظر دارند.^{۱۰}

و یا دیدگاه **آرمان ماتلار**^{۳۷} استاد دانشگاه پاریس هشتم و نویسنده تاریخ جامعه اطلاعاتی که معتقد است: برخی دولت‌ها می‌خواهند همچنان مدل‌های جدیدتر استراتژی‌های مدرنیزه کردن را ادامه دهند. برعکس، برخی دیگر از دولت‌ها در صدد تا از این فرصت بهره برده و کارهای دیگرشان را پیش ببرند و از دیگر سو، پیوستن به برنامه سیاسی با موضوع تکنولوژی‌های اطلاعاتی برای بخش‌های اصلاح طلب، فرصتی برای شروع بحث عمیق در مورد تکنیک، جامعه و آزادی‌های فردی است و این همان چیزی است که موجب می‌شود تا به عدم سازش الگوی نئولیبرال با سناریوهای ایجاد جامعه آگاهی محور برای همه، فکر کنیم.^{۱۱}

و یا با توجه به دیدگاه‌های **مانوئل کاستلز**^{۳۸} اسپانیایی الاصل و جامعه‌شناس کالیفرنایی امروز، که به نظر می‌رسد به خاطر تئوری پردازی‌های قبلی، عامدانه از کاربرد عبارت "جامعه اطلاعاتی" در تریلوژی خود^{۱۲} پرهیز می‌کند ولی در عمل به وجه توسعه اطلاعاتی در جوامع سرمایه‌داری مدرن می‌پردازد، هنوز توجه فراوانی به جامعه اطلاعاتی وجود دارد و پرسش‌های فراوانی هم در

زمینه ریشه‌ها و چیستی جامعه اطلاعاتی مطرح است.

با در نظر گرفتن همه دیدگاه‌های مذکور در این مقاله به ضرورت وجود یک مدل از جامعه اطلاعاتی برای همه جوامع و یا به این نکته که هر جامعه‌ای باید برای خود مدل ویژه‌ای از جامعه اطلاعاتی را طراحی کند، نمی‌پردازم و فقط به پایه‌ها و برخی از مفاهیم کلیدی مرتبط با جامعه اطلاعاتی اشاره خواهم کرد.

دیدگاه‌های ریشه دار:

در اشاره به یکی از دیدگاه‌های فوق، یعنی دیدگاه ماتلار، می‌توان دست کم به دیدگاه‌های سه حوزه جهانی اشاره کرد که نشانه برخورد با جامعه اطلاعاتی به مثابه یک دستور جلسه سیاسی از جانب دولت‌هاست:

ژاپن	اتحادیه اروپا	آمریکا
وزارت تجارت و صنعت بین المللی MITI	جامعه اطلاعاتی Information Society	زیرساخت ملی اطلاع رسانی NII
زیرساخت اطلاع رسانی پیشرفته Program for Advanced Information Infrastructure	جامعه اطلاعاتی جهانی Global Information Society گسترش شبکه جامعه اطلاعاتی	زیرساخت جهانی اطلاع رسانی GII
جامعه نوین اطلاعاتی - ارتباطی The Creation of a New Info-Communication Society	تنوع Diversity توجه به نمایه‌های کشورها	بازارها

طبقه‌بندی کاروالیکس:

لازلوزی، کاروالیکس^{۳۹} دیدگاه‌های طرح شده درباره جامعه اطلاعاتی را چنین طبقه‌بندی می‌کند:

۱. جامعه اطلاعاتی به عنوان یک موضع مسلط صنعتی جدید (طبقه‌بندی توصیفی اقتصادی).
۲. جامعه اطلاعاتی به عنوان یک ماده فراصنعتی (نگاه به اقتصاد و جامعه از زاویه تغییر جامع پارادایم سیاسی هنجاری).
۳. جامعه اطلاعاتی به عنوان یک آرمان و انگاره اجتماعی مبتنی بر تحلیل فرایندها و در خدمت درک و برنامه‌ریزی استراتژیک (طبقه‌بندی آینده‌گرایانه انسانی).
۴. جامعه اطلاعاتی به مثابه درک جهان معاصر و آینده نزدیک (تجزیه و تحلیل تغییرات سیستم‌های فرعی اجتماعی)
۵. جامعه اطلاعاتی به مثابه سیاست (قدرت برنامه‌ریزی اجتماعی)
۶. جامعه اطلاعاتی به مثابه کانون تمرکز سنتز اجتماعی (تحلیل عمیق واقعیت تغییر یابنده)^{۱۳}

دیدگاه سه مرحله‌ای جیمز بنیگر:

علاوه بر این، دیدگاه سه مرحله‌ای جیمز بنیگر^{۴۰} نویسنده اثر معروف انقلاب کنترل: ریشه‌های تکنولوژیک و اقتصادی جامعه اطلاعاتی نیز قابل توجه است. او جامعه اطلاعاتی را علی‌رغم طی کردن سه مرحله، هنوز جامعه‌ای در حال "شدن" می‌داند. ۱۴ از دیدگاه نظریه کنترل، بسیاری از تکنولوژی‌ها برای کنترل تولید و مصرف انسان‌ها به وجود آمده‌اند. مواردی چون استانداردهای تولید در دهه ۱۸۴۰، مشاوره‌های صنعتی در دهه ۱۸۵۰، پردازش مستمر تکنولوژی‌ها در دهه ۱۸۶۰، حسابداری مبتنی بر سفارش‌های فروشگاهی و معماری‌های کارخانه‌ها برای افزایش سرعت پردازش در دهه ۱۸۷۰، بروز دیپارتمان‌های تثبیت نرخ، کنترل هزینه‌ها، و ثبت ساعات حضور کارمندان در محل کار در دهه ۱۸۸۰ و ثبت ساعات و زمان‌های حرکت در جاده‌ها، جزو نشانه‌های پدیده کنترل در تولید هستند. اما در مورد کنترل مصرف نیز می‌توان به این موارد اشاره داشت: آژانس‌های تبلیغاتی و اتحادیه‌های مطبوعاتی در دهه ۱۸۴۰، استفاده از نسخه واحد آگهی در دهه ۱۸۵۰، انتشار کتاب‌های روزنامه‌ای در دهه ۱۸۶۰، بروز علائم مربوط به علائم تجاری و آگهی‌های

یک صفحه‌ای مبتنی بر علائق انسانی در دهه ۱۸۷۰، سندیکا‌های روزنامه‌ها، لاینوتایپ، ژورنال‌های تبلیغاتی و استفاده از تبلیغات سراسری در دهه ۱۸۸۰، یکسان‌سازی ییلوردها، مجوزهای چاپ، و بالاخره در دهه ۱۸۹۰ بروز نویسندگان تمام وقت و دفاتر تبلیغات شرکتی. ۱۵.

بنابراین همان گونه که از دیدگاه جیمز بنیگر پیداست، این نوع نظریه‌ها، در مورد تکنولوژی‌های نوین رایج در جامعه اطلاعاتی هم قابل تعمیم است، چرا که این رویکرد اساساً یک رویکردی فرا زمانی است.

در هر صورت، جیمز بنیگر جامعه اطلاعاتی را علی‌رغم طی کردن سه مرحله، هنوز جامعه‌ای در حال شدن می‌داند. او سه مرحله مورد نظر خود درباره جامعه اطلاعاتی را چنین طبقه‌بندی می‌کند:

مراحل تکوین جامعه اطلاعاتی از دیدگاه جیمز بنیگر			
اطلاعات به عنوان فرهنگ	جنگ سرد	جامعه صنعتی	سرمایه‌داری
مرحله اول ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰ جامعه غنی شده از نظر اطلاعات			
اشتغال اطلاعاتی	تکنولوژی اطلاع رسانی	تولید اطلاعات	
مرحله دوم ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ جامعه اطلاعات پایه			
جهانی‌سازی	تخصصی شدن	قابلیت اتصال	
مرحله سوم ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ جامعه تحت سلطه اطلاعات			
اطلاعات بعنوان فرهنگ	همگرایی رسانه‌ها	اطلاعات بعنوان تولید	

Source: The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society:

J.R. Beniger, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1986.

دیدگاه سه پایه‌ای اروپایی‌ها

دیدگاه سه پایه‌ای اروپایی‌ها مبتنی بر مقررات‌گذاری^{۴۱} در حوزه جامعه اطلاعاتی،

محرك سازى ۴۲ در حوزه هاى پژوهشى، تجارت الكترونيك و توليد در زمينه تكنولوژى هاى ارتباطى و اطلاعاتى و نيز بهره ورى از منافع جامعه اطلاعاتى ۴۳ باز هم بيانگر ضرورت تحقيق همه جانبه تر در حوزه مفاهيم و مضامين جامعه اطلاعاتى است. ۱۶

منشا اصطلاح (جامعه اطلاعاتى)

به هر حال با وجود ديدگاه هاى كه مطرح شد، باز همچنان پرسش هاى در مورد اين كه واژه جامعه اطلاعاتى از كجا، چه وقت و چگونه به وجود آمد و يا مورد استفاده قرار گرفت وجود دارد. كاراسكو لاورا اورتگا ۴۴ و سانچز واندرکست اگبرت ۴۵ در مقاله اى با عنوان "متخصص اطلاع رسانى در جامعه شبكه اى" ۴۶ توضيحاتى در اين باره دارند. آنها مى نويسند:

از نظر آمريكايى ها، منشا اين اصطلاح، كتاب مك لوب با عنوان توليد و اشاعه دانش در ايالات متحده بوده كه براى اولين بار اين واژه در آن كتاب مورد استفاده قرار گرفته است. اما ژاپنى ها اذعان مى دارند كه اين واژه نخست توسط تادئو اومه ساتو ۴۷ (پروفسور دانشگاه كيوتو) در سال ۱۹۶۳ به كار گرفته شده و يونه جى ماسودا ۴۸ در ۱۹۶۸ اين واژه را به خاطر تحولات زمان خود به كار برده است. ماسودا مى گويد: در جامعه اطلاعاتى توليد "اطلاعات با ارزش"، قدرت محسوب مى شود، نه مواد با ارزش. (دانييل بل) ۴۹ هم با اشاره به جامعه اطلاعاتى مى گويد: جوامع اطلاعاتى جوامعى هستند كه فعاليت هاى اساسى شان در پردازش اطلاعات، بيش از توليدات صنعتى و كشاورزى آنهاست. كتر شرح مى دهد كه جامعه آيا جامعه اطلاعاتى، جامعه نظامى، اقتصادى - اجتماعى هم هست؟ كه متخصصان اطلاع رسانى را به تعداد زياد به خدمت ميگيرند و فناورى هاى اطلاع رسانى در آن به طور گسترده عرضه مى شود. اما داف و سايرين معتقدند جامعه اطلاعاتى با قدرت سياسى و فناورى اطلاعاتى مرتبط است و به واژه هاى جامعه فراصنعتى، جامعه اطلاعاتى، جامعه اطلاع رسانان، جامعه آگاهان اطلاع رسانى، جامعه اطلاعاتى متمرکز نيز بايد توجه شود. ۱۷

علاوه بر اومه ساتو و ماسودا، وزارت تجارت و صنعت ژاپن ۵۰ هم از عبارت جامعه اطلاعاتى كه در زبان ژاپنى به آن يوهوكاشاكائى مى گويند بارها در اشاره به طرح هاى ژاپنى ها استفاده کرده است. ۱۸

در همين حال استاد دكتور كاظم معتمد نژاد مى نويسد:

نخستين نگاه هاى علمى به جامعه اطلاعاتى، به تغييرات اجتماعى بنيادى كه معرف فعل و

انفعال‌ها و حرکت‌های اجتماعی و اقتصادی ناشی از مجموعه عوامل به هم پیوسته است، معطوف بوده‌اند. علاوه بر آن، این تغییرات بر مبنای تاثیر قاطع تکنولوژی‌های نوین، به گونه‌ای که طرز عملکردهای آنها و شکل‌گیری پیامدهای آنها را از پیش مشخص کنند، استوار نشده‌اند. این تکنولوژی‌ها بیشتر به عنوان ابزارهای ساده‌ای که می‌توان بر اساس آنها سیاست‌های مربوط به تغییرات اجتماعی را تعیین کرد، معرفی گردیده‌اند. در دهه ۱۹۸۰، کارهای نظری آینده‌پویی محققانی چون دانیل بل و مطالعات تجربی متخصصانی مانند فریتز ماکلپ که ویژگی‌های جامعه پسا صنعتی و اقتصاد اطلاعاتی را در محیط‌های آکادمیک و دانشگاهی مورد بررسی قرار داده بودند، جای خود را به آثار جدید و عامه‌پسندانه آینده‌بینی، که به زمینه‌های خاص سیاسی توجه داشتند، واگذار کردند. در میان آثار نوع اخیر، کتاب *پرفروش موج سوم* نوشته آلون تافلر آمریکایی و کتاب معروف *جامعه اطلاعاتی* به مثابه جامعه پسا صنعتی نوشته وی. اسودا، پژوهشگر ژاپنی، که به ترتیب در سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۸۱ انتشار یافتند، بیش از همه قابل توجه بودند. در همان دوره، کتاب‌های دیگری چون *اطلاعاتی سازی* جامعه نوشته دو محقق فرانسوی، و *اقتصاد اطلاعاتی* نوشته اوری مارک پورات آمریکایی، که گزارش‌های دو تحقیق ویژه سفارش شده از سوی دولت‌های فرانسه و ایالات متحده آمریکا درباره جامعه آینده را انعکاس می‌دادند نیز منتشر شدند. دیدگاه‌های خوش‌بینانه مربوط به جامعه اطلاعاتی که در این کتاب‌ها عرضه شده بودند، بیشتر گرایش داشتند تا این فرضیه را به اثبات برسانند که رسانه‌های الکترونی نوین اساساً دموکراتیک و تمرکززداهستند و ساختارهای ارتباطات دور باید بیش از آن که به عنوان کالاهای خصوصی متعلق به صاحبان آنها نگرسته شوند، به منزله تاسیسات عمومی مبتنی بر خدمت به تمام اعضای جامعه طرف توجه قرار گیرند و بر این اساس، به رغم هزینه‌های سنگین تولید و کاربرد آنها، در برنامه ریزی‌های ارتباطی بلندمدت، جایگاه برجسته و خاص خود را پیدا کنند. ۱۹

در همین زمینه می‌توان به مقاله شن سیوترو^{۵۱} در نشریه گرت هم اشاره داشت که اندیشه‌های مربوط به مفهوم اطلاعات را از جوامع فرا صنعتی تا جوامع اطلاعاتی دنبال می‌کند:

این ایده که "اطلاعات" مفهومی است که از اهمیت فزاینده‌ای برای جامعه برخوردار است به دهه ۱۹۷۰ باز می‌گردد و در آثار دانشمندانی چون دانیل بل (۱۹۷۳) و ۵۲ و مارک پورات (۱۹۷۶) ۵۳ دیده میشود که به روندهای بزرگ نظیر کارگران اطلاعاتی^{۵۴} و طبقه معرفتی^{۵۵} و تکنولوژی فکری^{۵۶} توجه داشتند. ۲۰

باید در عین حال در مقولات مفهومی مرتبط با جامعه اطلاعاتی از دانیل بل^{۵۷} نیز یاد کرد که در آثارش از این جامعه با عنوان جامعه فراصنعتی^{۵۸} یاد می‌کند. البته نگاه او عمدتاً متکی بر جبر تکنولوژیک است و به خدمات تکنولوژیهای اطلاعاتی به بخش اقتصاد توجه می‌کند.^{۲۱}

ارزیابی مانوئل کاستلز از جامعه اطلاعاتی

با توجه به دیدگاه‌های نظریه پرداز مطرح جامعه اطلاعاتی یعنی مانوئل کاستلز، از نگاه نویسندگان کتاب بررسی جامعه اطلاعاتی^{۵۹} به یک سند اتحادیه بین‌المللی ارتباطات دوربرد در این زمینه اشاره می‌کنم.

نویسندگان کتاب بررسی جامعه اطلاعاتی، با معرفی مانوئل کاستلز به عنوان جامعه‌شناس جامعه اطلاعاتی، نخستین فیلسوف بزرگ سایبر اسپیس^{۶۰} شناخته می‌شود، در معرفی جوهره اندیشه او خاطر نشان می‌سازند: اساس ارزیابی مانوئل کاستلز از جامعه اطلاعاتی مبتنی بر برآیندی ترکیبی از نوآوری تکنولوژیک، بازسازی سرمایه داری و جست و جوی هویت است که نیروهای آنان دست اندر کار تغییر دادن جامعه، شهرها و مناطق هستند.^{۲۲}

یونسکو و مفهوم جوامع معرفتی به جای اطلاعاتی

در هر حال، مفهوم جامعه اطلاعاتی به مثابه یک مفهوم در حال گذار، متضلع و چند معنایی می‌تواند برای هر کشوری مفهوم و ویژه‌ای داشته باشد، اما به قول عبدالوحید خان^{۶۱} معاون مدیر کل یونسکو در زمینه اطلاعات و ارتباطات، هنوز پرسش‌های نگران کننده‌ای در زمینه مفهوم جامعه اطلاعاتی وجود دارد.

او در مقدمه‌ای که بر کتاب متون پایه‌ای یونسکو در زمینه جامعه اطلاعاتی نوشت و در آستانه اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی در ژنو منتشر شد، چنین اعلام نظر کرده است: یونسکو به جای مفهوم جامعه اطلاعاتی، مفهوم جوامع معرفتی^{۶۲} را دنبال می‌کند، چرا که تقویت صرف جریان‌های اطلاعات، برای دستیابی به فرصت‌های توسعه که معرفت آن را در اختیار می‌گذارد، کافی نیست.^{۲۳}

علی‌رغم مواردی که درباره مفهوم جامعه اطلاعاتی در این مقاله به آنها اشاره شد، اظهارات استاد دکتر کاظم معتمد نژاد را در گفت و گو با فضلنامه تکفا با عنوان "امیدوار به جامعه آینده"، باید در نظر گرفت: که در پاسخ به این پرسش که تعریف جامع و مدرن از جامعه اطلاعاتی چیست؟ بیان میدارد: شاید بتوان گفت که هیچ تعریف مشخصی در این مورد ارایه نشده... و شاید در اجلاس تونس

باید منتظر بود که مشخصات جامعه اطلاعاتی آینده تعیین شود. حال هم اگر چه تعریفی آرایه نشده است ولی با در نظر گرفتن اصولی که در اعلامیه اصول پیش نویس شده است و همچنین هدف های مورد نظر برنامه عملی می توان گفت جامعه اطلاعاتی، جامعه ای خواهد بود که در آن در عین حال که آزادی گسترش پیدا خواهد کرد، باید به برابری هم توجه شود. بنابراین برخلاف تجربه های گذشته که برخی از جوامع مثل جوامع غربی بیشتر کوشش کردند، در جهت آزادی گرایی پیش بروند و به برابری کمتر توجه کنند یا کشورهای سوسیالیستی که کوشش کردند با تکیه بر سیاست برابری، آزادی را از بین ببرند، من فکر می کنم تجربه ها به جایی برسد که تعادلی فراهم شود و آزادی و برابری با هم توأم گردد و جامعه اطلاعاتی آینده، جامعه ای مبتنی بر آزادی و برابری باشد. ۲۴ اما در پایان می توان به برخی از سازه های جامعه اطلاعاتی که تا حدودی در قبال آنها توافق نسبی وجود دارد، اشاره کرد:

اطلاعات: عنصر ساختاری و حاوی نظام های اقتصادی، اجتماعی.

شبکه اطلاع رسانی: ۶۳ ساختاری که مناطق مختلف دارای اطلاعات را توسط ابزارهای دوربرد ارتباطی به یکدیگر مرتبط می سازد و باعث پردازش، جابه جایی و ذخیره اطلاعات می شود. نظام اطلاع رسانی: ۶۴ که در واقع مجموعه ای سازمان یافته از مجموعه های دیگر است و قابلیت های اجتماعی دارد و این قابلیت از نظر بازدهی اجتماعی کاملاً قابل اندازه گیری است. تکنولوژی اطلاعات: ۶۵ این نوع تکنولوژی ها که در اصل آمیزه ای از سخت افزارها و نرم افزارهای رسانه ای و شبکه ای هستند، اصلی ترین حامل های تولید، گردآوری، مخابره، نمایش و انباشت اطلاعات هستند.

تکنولوژی های عصر اطلاعات: ۶۶ مفهوم رایج دیگری است که به طیف وسیعی از تکنولوژی های مستقلی اطلاق می شود که وقتی در ارتباط با یکدیگر قرار می گیرند، یک شبکه اطلاعاتی ایجاد می کنند.

زیرساخت اطلاعاتی: ۶۷ از مفاهیم بزرگ و مطرح در مباحث مربوط به جامعه اطلاعاتی است. اینترنت به عنوان بزرگ ترین دستاورد ارتباطی بشر، قرار بوده و هست که فرصت هایی برابر بیافریند و جامعه جهانی را به جامعه ای مبتنی بر علم برساند، اما طلبه تجاری شدن در اینترنت که ممکن است روزنامه نگاری سایبر را هم به نوعی روزنامه نگاری تجاری تبدیل کند، جمع بی شماری را نگران ساخته است. اگر اینترنت راستون فقرات جامعه اطلاعاتی به حساب آوریم، شاید یک پرسش

دیگر هم به این صورت مطرح شود که جامعه اطلاعاتی متعلق به چه کسانی است و نقش روزنامه‌نگاری سایر در آن چیست؟ این پرسش هنگامی جنبه جدی تری به خود می‌گیرد که به یاد آوریم اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی اصلی ترین هدف خود را ایجاد بینش و درک مشترک در قبال جامعه اطلاعاتی اعلام کرده بود. بنابراین چه کسانی بازیگران فعال این عرصه هستند؟ مفهوم حقوق ارتباطی ۶۸ به مثابه جانمایه اکثر تئوری های ارتباطی ، چگونه تبیین و تأمین خواهد شد؟ و پرسش آخر این که چه توقعاتی از رسانه ها در این زمینه وجود دارد؟ □

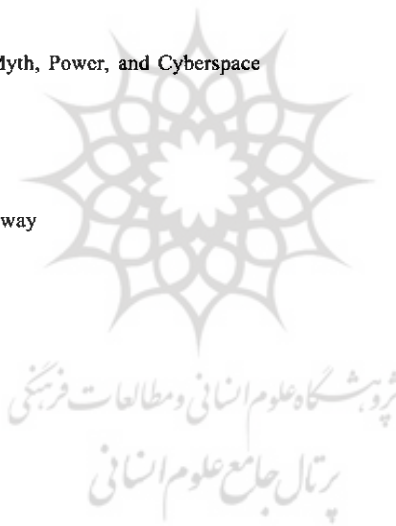
پانویس ها :

- 1 . Media Effects
- 2 . Wilbur Schramm
- 3 . Harold Lasswell
- 4 . Kurt Lewin
- 5 . Paul Lazarsfeld
- 6 . Carl Hovland
- 7 . Bernard Berelson
- 8 . The Empirical Revolution
- 9 . Shannon and Weaver
- 10 . Persuasion
- 11 . To discover all possible means of persuasion
- 12 . The medium is the message
- 13 . Critical theorists
- 14 . Single grand theory
- 15 . The Structure of Scientific Revolutions , philosopher of science Thomas Kuhn
- 16 . Interpretive research
- 17 . Ethnographic methods of the mind "
- 18 . To penetrate the "black box

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- 19 .The study of personal relationships
- 20 . Fragmentation
- 21 . Alvin and Heidi Toffler
- 22 . The Third Wave
- 23 . John Naisbitt
- 24 . Megatrends
- 25 . Bill Gates
- 26 . Vincent Mosco
- 27 . Cybercapitalism
- 28 . Cyber-Monopoly
- 29 . The Digital Sublime: Myth, Power, and Cyberspace
(MIT Press, 2004)
- 30 . Herbert Schiller
- 31 . Information Superhighway
- 32 . Douglas Kellner
- 33 . Globalization
- 34 . world systems theorists
- 35 . Functionalists
- 36 . Weberians
- 37 . Armand Mattelart
- 38 . Manuel Castells
- 39 . Laszlo Z. Karvalics
- 40 . Beniger, James R.
- 41 . Regulating
- 42 . Stimulating
- 43 . Exploiting the Benefits of the Information Society

- 44 . Laura Ortega Carrasco
- 45 . Sanchez Vanderkast Egbert
- 46 . The information professional in a networked society
- 47 . Tadeo Umesao
- 48 . Masuda Yoneji
- 49 . Daniel Bell
- 50 . MITI
- 51 . Sean Siochru
- 52 . Daniel Bell
- 53 . Marc Porat
- 54 . Information Workers
- 55 . Knowledge Class
- 56 . Intellectual Technology
- 57 . Daniel Bell
- 58 . Post-Industrial Society
- 59 . Investigating the Information Society
- 60 . The first great philosopher of cyberspace
- 61 . Abdul Waheed Khan
- 62 . Knowledge Societies
- 63 . Information Network
- 64 . Information System
- 65 . Information Technology
- 66 . Information Age Technologies
- 67 . Information Infrastructure
- 68 . Communication Rights

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Talk About Communication

From the Third Edition of *A First Look at Communication Theory* by Em Griffin
McGraw-Hill, Inc.

This text-only version of the article appears on the World Wide Web site www.afirstlook.com
(accessed 23 may 2005)

۲. مانوئل کاستلز، عصر اطلاعات، جلد سوم، ترجمه احمد علیقلیان/افشین خاکباز، طرح نو، چاپ اول، تهران ۱۳۸۰، صفحه ۴۴۱.

۳. فرانک ویستر، نظریه های جامعه اطلاعاتی، ترجمه اسماعیل قدیمی، انتشارات قصیده سرا، تهران ۱۳۸۰، ص ۷.

۴. ژان پی یردویوی، اسطوره های جامعه اطلاعاتی، جامعه انفورماتیک و سرمایه دار، واقعیت و اسطوره، گزینش و ویرایش خسرو پارسا، آگه، تهران ۱۳۷۹، صفحه ۱۱.

5. Toffler, Alvin and Heidi, *What is the Third Wave?* <http://www.toffler.com/thethirdwave/default.shtml>

6. Megatrends, John Naisbitt
<http://www.naisbitt.com/e/index.html>

7. Leading the Information Society
<http://www.microsoft.com/presspass/features/2000/04-04glc.asp>

8. Vincent Mosco's
Canada Research Chair in Communication and Society, Queen's University, Canada
<http://www.queensu.ca/sociology/Faculty/Mosco.htm>

9. THE INFORMATION SUPERHIGHWAY: PAVING OVER THE PUBLIC
Interview with Herbert Schiller From the March, 1994 issue of *Z Magazine*
<http://www.vcn.bc.ca/bcla-ip/governments/schiller.html>

10. Theorizing Globalization, Douglas Kellner
<http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/theoryglob.htm>

11. SOMMET MONDIAL SUR LA SOCIÉTÉ DEL'INFORMATION:
Les laissés-pour-compte du cyberspace
<http://www.monde-diplomatique.fr/2003/08/MATTELART/10308>

12. Castells, M. (1996): *The Rise of the Network Society. The Information Age*, Vol I. Oxford: Blackwell
- Castells, M. (1997): *The Power and Identity. The Information Age*, Vol II. Oxford: Blackwell (1997a)
- Castells, M. (1997): *The End of Millennium. The Information Age*, Vol III. Oxford: Blackwell (1997b)
13. László Z. Karvalics , *Information Society Visions: from the early utopies to the adequate government-level strategic planning methods* , Technical University of Budapest
http://www.ittk.hu/english/docs/info_society_visions_istri.pdf
14. Beniger, James R. *The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986.
15. Beniger, James R. *Communication and the Control Revolution*: Reprinted from the OAH Magazine of History 6 (Spring 1992). ISSN 0882-228X, Copyright (c) 1992, Organization of American Historians
<http://www.oah.org/pubs/magazine/Communication/index.html#>
16. A Three-Pronged Approach to the Information Society
http://europa.eu.int/information_society/doc/factsheets/002-3pillars-october04.pdf
17. The information professional in a networked society
<http://dois.mimas.ac.uk/DoIS/data/Articles/julonkfhjy:1998:v:50:i:5:p:95-99.html>
18. Antti Kasvio: *INFORMATION SOCIETY AS A THEORETICAL RESEARCH PROGRAMME : METHODOLOGICAL STARTING POINTS FOR CONCRETE ANALYSIS* electronic text at : <http://www.info.uta.fi/winsoc/engl/lect/THEORY.htm>

۱۹. دکتر کاظم معتمدنژاد. جامعه اطلاعاتی: اندیشه های بنیادی، دیدگاه های انتقادی و چشم انداز جهانی (تهران: مرکز پژوهش های ارتباطات، ۱۳۸۳)

20. Will The Real Wsis Please stand up? The historic Encountev of the information society and the communication society <http://gaz-sqgepub-com/cgi/reprint/66/3-4/203>

21. Bell and the Information Society

<http://www.caslon.com.au/biographies/bell.htm>

22. Mackay, Hugh. *Investigating the information society*. London : Routledge in association with The Open University, 2001, p33

23. UNESCO's Basic Texts on the Information Society

UNESCO Publications for the World Summit on the Information Society

24. <http://iranwsis.org/Default.asp?C=IRNW&R=&I=52#BN52>